

ÖLÜME HAZIRLIK

“Eğer ölüm doğru bir vaat ve herkes için geçerli bir gerçek olmasaydı ve arkada kalan, önden gidene hiç kavuşmayacak olsaydı ey İbrahim, biz şu anda duyduğumuzdan çok daha büyük bir üzüntü çekecektik.”

“Ölümü ve hayatı yaratan odur. Bunlar, hanginiz daha güzel iş yapacak diye sizi yıpratıcı bir imtihandan geçirmek içindir...” (Mülk 67/2) diye buyuran Allah, ölümün de tıpkı hayat gibi bir imtihan aracı olduğunu bizlere öğretmiştir. O, bir taraftan Nebîmîze hitaben **“Senden önceki hiçbir insanı ölümsüz yapmadık. Sanki sen ölürsen onlar sonsuza dek mi yaşayacaklar?”** (Enbiyâ 21/34) diye buyururken diğer taraftan **“Her canlı ölümü tadacaktır!”** (Âl-i İmrân 3/185) düsturu ile ölümün herkes için geçerli ilahi bir kanun olduğunu ilan etmiştir. **“Nerede olursanız olun, isterseniz sağlam kaleler içinde olun, ölüm sizi yakalayacak...”** (Nisâ 4/78) ve **“De ki: Kendisinden kaçtığınız ölüm sizi yakalayacak. Sonra, gizliyi de açıkta olanı da bilen Allah’ın huzuruna çıkarılacaksınız...”** (Cuma 62/8) ayetleri de ölümden kaçışın asla mümkün olmadığını gösteren ilahi ilkelerdendir.

İnsanlar hayat kadar gerçek olan ölümden genelde;

- ölümün gerçek niteliği hakkında bilgi sahibi olmaktan,
- ölümün zor ve acı veren bir olay olduğunu düşünmekten,
- ölümle birlikte maddi (mal-mülk gibi) ve manevi değerlerini (aile gibi) yitirecek olmaktan,
- bedeninin çözülüp bozulmasıyla ruhun da aynı akıbete uğrayacağını zannetmekten,
- ölüm sonrasında başına gelecek şeyleri tam ola-

rak bilmemek veya kötü şeyler geleceğini tahmin etmekten dolayı korkarlar.¹

Ölüm karşısında duyulan korku ve endişenin en etkili ilacı olan ahiret inancına² sahip bir Müslüman olarak ölümden ve ölüm anının zorluklarını düşünerek korkmaktan ziyade imanlı olarak can verebilmek için çalışmak gerekir. Çünkü namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek vs. gibi salih ameller işlemek nasıl Allah’ın emirleri ise Müslüman olarak ölmek de Allah’ın bir emridir! O, şöyle buyurmuştur:

“Ey inananlar! Allah’tan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının! Ve son nefesinize kadar (Allah’a) teslim olmaya devam edin!” (Âl-i İmrân 3/102)

Tabii ki imanlı olarak can verebilmenin olmazsa olmaz şartı, hayatı iman ve İslam üzere yaşamaktır. Zira kişi nasıl yaşarsa öyle ölür ve nasıl ölürse o şekilde dirilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine kullukta, hiçbir şeyi O’na ortak saymasın!” (Kehf 18/110)

Allah’ın emirlerini elinden geldiğince yerine getiren ve yasaklarından da kaçınan Müslüman ölüm sonrası için iyi şeyler ummalıdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

¹ Mustafa Çağrı, “Ölüm: İslam Düşüncesi”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 2007, c: 34, s. 36; Mehmet S. Aydın, Din Felsefesi, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları Vakfı, 10. Bs., İzmir, 2002, s. 236-237.

² Aydın, a.g.e., s. 237.

“İnanıp güvenen, iyi işler yapan, namazı düzgün ve sürekli kılan, zekâtı da verenler Rableri katında ödülü hak ederler. Onların üzerinde bir korku olmaz, üzüntü de çekmezler.” (Bakara 2/277)

“Rabbimiz Allah’tır” deyip dosdoğru davrananlar ne bir korku duyar ne de üzülrler.” (Ahkâf 46/13)

Nebîmiz de ölümü en çok hatırlayan ve ölümden sonrası için en güzel şekilde hazırlananları “en akıllı müminler” olarak nitelemiştir.³

Bu genel girişten sonra yazımızın geri kalan bölümünde ölüm hadisesi ile karşılaşılması durumunda neler yapılması gerektiğine dair bazı hatırlatmalarda bulunmak istiyoruz. Önce fıkıh ve ilmihal dilinde “muhtazar” olarak isimlendirilen, yani ölüm döşğinde bulunan kimselerle/hastalarla ilgili yapılması gerekenleri görmeye çalışalım:

Ölmek Üzere Olanlar

Hastada ölüm alâmetleri görüldüğünde -eğer güçlük yoksa- onu kibleye doğru çevirmek **sünnet** kabul edilmektedir. Âlimlerin birçoğuna göre bu, Müslümanların yatarken aldıkları vaziyet olmalı; yani muhtazar sağ tarafına yatırılıp yüzü kibleye çevrilmelidir.⁴

Başı hafifçe yükseltilip ayakları kibleye doğru uzatılarak sırt üstü yatırılmasında da bir sakınca yoktur. Fakat bunların mutlaka yapılması gerekli farz bir işlem olmadığı unutulmamalıdır. Önemli olan, hastaya daha fazla sıkıntı çekmemektir.

Ölmek üzere olan kişiye son nefesini imanla verebilmesi için kelime-i tevhîd telkin edilir. Fakat hastanın yanında sık sık kelime-i tevhîd veya şehâdet getirmek ve bunu ona söyletmeye çalışmamak gerekir. Çünkü hasta, içinde bulunduğu o zor durum ve çektiği sıkıntıların şiddetinden dolayı bu telkenden sıkılabilir ve dinen uygun olmayan sözler de söyleyebilir. Bu yüzden hasta bir kez şehâdet getirdikten sonra bir daha tekrarlatmaya gerek yoktur.⁵

Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet edildiğine göre Nebîmiz şöyle buyurmuştur:

“Ölmek üzere olanlarınıza Lâ ilâhe illallâh demeyi telkin edin! (لقنوا موتاكم لا إله إلا الله)”⁶

Birçok İslam âlimi rivayet metninde geçen “mevtâ/ölüler” sözüyle ölmek üzere olan hastaların kast edildiğini belirtmişlerdir.⁷ Bu anlayışın dayanağı, ölülerin

3 İbn Mâce, Zühed, 31.

4 Hayrettin Karaman, **Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 10. Bs., Ankara, 2005, s. 26.

5 İmam Nevevî, **Şerhu Sahihî Müslim**, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, c. 6, s. 219; Ebu’l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, **Tuhfetü’l-Ahvezi**, Dâru’l-Hadis, Kahire, 2001, c. 3, s. 413.

6 Müslim, Cenâiz, 1 (916), 2 (917); Tirmizî, Cenâiz, 7; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 20.

7 Nevevî, a.g.e., c. 6, s. 219.

dirileri duymayacaklarını ifade eden nasslar (ayetler) ile Resûlullâh ve ashabının bu yöndeki uygulamalarıdır. Çünkü onlar bu telkini son demlerini yaşayan hastalara yapmışlardır.⁸ Her ne kadar hadis tekniği açısından zayıf⁹ da olsa ölüm döşeğindeki hastaya Yasin sûresi okunması gerektiği ile ilgili hadis de bu şekilde düşünülmelidir. Nebimize nispet edilen bu rivayet şöyledir:

“Ölmek üzere olanlarınıza Yasin okuyun (اقرأوا {يس} على موتاكم).”¹⁰

Bu hususu ifade ettikten sonra müfessirlerden İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) **“İnsanın kendi çalışmasından başkası kendine ait değildir.”** (Necm 53/39) ayetinin tefsirinde, ölmek üzere olanlara değil de ölmüş olanların ardından yani onların ruhu için Kur'an okunmasıyla ilgili olarak aktardığı şu bilgilere yer veriyoruz. İbn Kesîr diyor ki:

“İmam Şâfîi ve ona tâbi olanlar, bu ayet-i kerimeden Kur'an okumanın sevabının ölümlere ulaşmayacağı hükmünü çıkarırlar. Zira bu Kur'an okuma ne onların/ölülerin amellerinden ne de kazançlarındandır. Bu

sebeplerdir ki Resûlullâh, ümmetini buna çağırmamış, teşvik etmemiş, açık bir ifade ile de îmâ yolu ile de onlara böyle bir yol göstermemiştir. Sahabeden hiç kimseden bu hususta bir nakil de yoktur. Şayet bu, hayır olsaydı şüphesiz onlar bu hayırda bizi geçerlerdi. Allah'a yaklaştıran ameller ancak nass (Kur'an-sünnet) ile sabit olur ve bu hususta kıyasla, birtakım görüşlerle karar verilemez!”¹¹

Ölümlerin ardından Kur'an okunmasıyla ilgili ilmî bir makale kaleme alan çağdaş bir araştırmacı makalesinde şu sonuçlara varmıştır:

1. “Ölümlere Kur'an okunmasıyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de ne doğrudan ne de dolaylı bir bilgi mevcuttur.
2. Peygamberimizin sözlerini içeren makbul ve mu-teber hadis kitaplarında da bu konuyu doğrudan ele alan sahih/sağlam bir haber bulunmamaktadır. Kaynaklarda yer alan hadislerin tamamına yakını ya zayıf ya da mevzû/uydurmadır. Bu bağlamda sahih hadis kitaplarındaki tek hadis, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de yer alan ve her iki kaynakta da Mâ'kil b. Yesâr tarafından rivayet edilen Yasin sûresinin okunmasıyla ilgili hadistir. İlk kaynakta **alâ** (على) cer edatıyla, ikinci kaynakta ise **“inde** (عند)” mekân zarfıyla yer alan hadisin delâleti sorunludur.
3. İslam'ın ilk dönemlerinde olmayan bu uygulama, büyük ölçüde, tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan uygulamalara dayanmaktadır. Bu, bir takım psikososyal nedenlerle ortaya çıkmış olabilir. En azından bunun Müslümanların öte dünyaya yolcu ettikleri dindaşlarıyla ilişkilerini bir biçimde devam ettirme ve onlara saygı aracı olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.”¹²

Ölüm döşeğindeki kimselerle ilgili bu bilgilere gözetildikten sonra şimdi ölüm hadisesi vuku bulduğunda ne yapmak gerekir, maddeler halinde onları görmeye çalışalım:

8 Karaman, a.g.e., s. 27-28.

9 Bu rivayetin zayıf olduğunu çeşitli hadis âlimleri eserlerinde zikretmektedirler. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, Dârekutnî'nin bu rivayete ilgili olarak *“Bu hadisin isnadı zayıftır, metni meçhuldür, bu konuda sahih bir hadis yoktur.”* dediğini rivayet etmiştir. Bkz: İbn Hacer el-Askalânî, **et-Telhisu'l-Habîr**, Müessesetü Kurtuba, 1995, c: 2, s. 212-213 hadis no: 735.

10 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 24; İbn Mâce, Cenâiz, 4.

11 İbn Kesîr, **Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993, c: 13, s. 7554.

12 Mustafa Özel, “Ölünün Ardından Kur'an-ı Kerim Okunmasının Dini Dayanakları”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı: 7, Nisan 2006, s. 484-485.

Ölüm Gelip Çatınca

A. Ölüm hadisesi vuku bulunca Nebîmizin “Ölenlerin yanında hazır bulunduğunuz zaman, (öldüğünde) gözlerini kapatın”¹³ buyruğu üzere ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır ve onun için hayır dua edilir. Ümmü Seleme Validemiz şöyle demiştir: Resûlullâh, (vefat eden) Ebû Seleme'nin yanına girdi. Gözleri açık kalmıştı, onları kapadı ve sonra şöyle dedi: ‘Şüphesiz ki ruh kabzedildiği vakit gözler onu takip eder.’ Derken Ebû Seleme'nin aile efradından bazıları feryat etmeye başladılar. Bunun üzerine Resûlullâh: ‘(Böyle yapmayın!) Birbirinize sadece hayır dualar edin. Çünkü melekler söylediklerinize “Âmin” derler.’ buyurdu. Sonra şunu ilave etti: ‘Allahım! Ebû Seleme'yi affet, derecesini hidayete erenler katına yükselt. Arkasında kalanları sen kollayıp gözet. Bize de ona da mağfiret buyur. Ey Âlemlerin Rabbi! Kabrini genişlet ve kendisine orada nur halk eyle (yarat)’¹⁴

B. Yakınıni kaybeden kişi bu esnada sabırlı olmalı ve Bakara sûresinin 156. ayetinde buyurulduğu gibi başına gelen bu acı olayı: “Biz, Allah'a aidiz ve O'nun huzuruna çıkacağız (innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn) diyerek göğüsleyebilmelidir. Zaten sabır, başa gelen bu gibi acı hadiseler ve sıkıntılar karşısında gösterilmelidir. Acılar ve sıkıntılar geçtikten sonra sabretmenin bir anlamı yoktur. Nitekim Nebîmiz “Sabır ilk sarsıntı sırasında gösterilen metanettir”¹⁵ buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir. Yine O, “Birinizin başına bir musibet geldiği zaman: ‘Biz Allah'a aidiz ve O'nun huzuruna çıkacağız. Allahım! Başıma gelen musibetin mükafatını senden bekliyorum, bundan dolayı bana ecir ihsan et, benim için onu daha hayırlısıyla değiştir.’ desin!”¹⁶ diyerek yukarıdaki ayete atıfta bulunmuştur.

Şunu da belirtmek gerekir ki ölüm gibi başa gelen musibetlerden sonra Allah'a isyan etmemek ve O'nun emrine teslim olmak kaydıyla üzülmemekte, ağlamakta bir sakınca yoktur. Resûlullâh sallâhu aleyhi ve sellem de kendi çocukları ve torunlarının ölümü üzerine ağladığı rivayet edilmiştir ki bu, gayet insani bir durumdur. Sahabeden Enes b. Mâlik, henüz on sekiz aylık olan oğlu İbrahim'in vefatının ardından Resûlullâh'ın ağladığını, oradakilerin “Sen de mi ağlıyorsun ya Resûlullâh?” sorusu üzerine de şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

“Bu, merhamettendir. Göz yaşarır, kalp üzülür; fakat biz Rabbimizin razı olacağı sözlerden başkasını söylemeyiz.¹⁷ Eğer ölüm doğru bir vaat ve herkes için geçerli bir gerçek olmasaydı ve arkada kalan, önden gidene hiç kavuşmayacak olsaydı ey İbrahim, biz şu anda duyduğumuzdan çok daha büyük bir üzüntü çekecektik. Biz gerçekten senin için çok hüzünlüüz.”¹⁸

Yine Enes b. Mâlik “Bizler Resûlullâh'ın bir kızının (Ümmü Gülsüm'ün) cenazesinde hazır bulduk. Resûlullâh kabrin bir tarafına oturmuştu. Ben O'nun iki gözünden yaşlar aktığını gördüm.”¹⁹ demiştir.

Üsâme b. Zeyd'in rivayetine göre de kızı Zeynep'ten olma torunu Ümeyme vefat ederken Nebîmizin gözlerinden yaşlar boşanmış. Bunu gören Sa'd b. Ubâde: “Bu yaş, bu ağlayış nedir yâ Resûlullâh?” diye sorunca O da şöyle cevap vermiştir:

“Bu gözyaşı, bir rahmettir ki Allah onu kullarının gönülleri içine koymuştur. Allah ancak kullarından merhametli olanlara merhamet ihsan eder.”²⁰

Müminlere moral vermek için “Müslümanlar benim başıma gelen musibetlere baksınlar da kendi musibetleri

13 Ahmed b. Hanbel, 4/125.

14 Müslim, Cenâiz, 7 (920); Ebû Dâvûd, Cenâiz, 16-17.

15 Buhârî, Cenâiz, 32, 42; Müslim, Cenâiz, 14 (626), 15.

16 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 17-18.

17 Buhârî, Cenâiz, 43; Müslim, Fedâil, 62; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 23-24.

18 İbn Mâce, Cenâiz, 53.

19 Buhârî, Cenâiz, 32.

20 Buhârî, Cenâiz 32, 43, Merzâ, 9; Müslim Cenâiz, 11 (923); Ebû Dâvûd, Cenâiz, 23-24; Nesâî, Cenâiz, 13, 22; İbn Mâce, Cenâiz 53; Ahmed b. Hanbel 1/268, 273.

karşısında güçlü olsunlar."²¹ diyen de Nebîmizden başkası değildir.

C. Cenaze defnedilmeden önce ölen kişinin -varsa- borçları ödenmeli veya borcuna kefil olunmalıdır.²² Öldükten sonra mal bırakan kimsenin önce borçları ödenir, daha sonra mirası paylaşılır. Borçları ödenmeden mirası paylaşılırılmaz!

D. Ölüm olayını ölenin yakınlarına, dostlarına, komşularına haber vermek ve onların cenaze için yapılacak işlere katılmalarını sağlamak amacıyla duyuruda bulunmak gerekir.²³ Resûlullâh, Habeş Kralı Necâşî'nin ölümü ile Mûte Savaşı'nda şehit düşen Zeyd b. Hârise, Cafer b. Ebi Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın şehâdetlerini ahabına bizzat kendisi duyurmuştur. Cenaze haberini "cemaat câmiden çıkarken duyurmak, belediye hoparlörü veya tellal vasıtasıyla ilân etmek, gazetelerde sade ve kısa ifadelerle duyurmak meşrû olsa gerektir. İslam'ın esaslarını ve namaz vakitlerini ilan etmek için tesis edilmiş bulunan minarelerin bu iş için kullanılması, üç beş kuruş almak için bazı müezzinlerin salâ verip ölüm ilanı yapmaları ise bidattir..."²⁴

E. Ölüm haberini alan yakınların ve komşuların cenaze evine yemek götürmeleri sünnettir. Abdullah b. Cafer'den rivayete göre o şöyle demiştir: Cafer'in ölüm haberi gelince Resûlullâh şöyle buyurdu:

*"Cafer'in ev halkına yemek hazırlayın. Çünkü onların başına kendilerini meşgul eden bir iş gelmiştir."*²⁵

F. Ölünün yıkanması ve kefenlenmesi **farz-ı kifâye**dir.²⁶ Bu konuda çocuklarla yetişkinler arasında bir fark yoktur.

Genel kural olarak erkek cenazeyi erkek, kadın cenazeyi de kadın yıkar. Karı-kocanın birbirlerini yıkamaları hususunda mezhepler arasında ihtilaflar olsa da hadislerin genel beyanından anlaşıldığına göre kadın ölen kocasını yıkayabileceği gibi koca da ölen karısını yıkayabilir. Hanefiler dışında kalan ulemanın çoğunlu-

ğu da bu kanaattedir. Nebîmiz bir defasında Âişe Validemize şöyle demiştir:

*"Eğer sen benden önce ölürsen seni ben yıkar, ben kefenlerim..."*²⁷

Ayrıca Fâtıma (r.anhâ) vefât ettiğinde kocası Ali b. Ebî Tâlib onu yıkamış ve sahabeden herhangi bir itiraz gelmemiştir.²⁸

Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra namazı kılınır ve ardından usulüne uygun bir şekilde defnedilir.

Bir gün mutlaka gelip çatacak olan ve Nebîmizin ifadesi ile tüm lezzetleri kaçıran²⁹ ölüm hadisesini hiçbir zaman akıldan çıkarmamak, ne zaman geleceği belli olmadığı için her daim buna hazırlıklı olmak ve Cenâb-ı Hakk'ın öğrettiği şu duaları dilden eksik etmemek gerekir:

"Ey göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah'ım! Bu dünyada da öbür dünyada da benim en yakınım sensin. Canımı teslim olmuş (Müslüman) olarak al! Beni iyilerin arasına kat!" (Yusuf 12/101)

"Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve canımızı Müslüman olarak al." (A'râf 7/126)

21 Muvatta, Cenâiz, 14.

22 Mehmet Şener, "Cenaze", **DİA**, İstanbul, 1993, c. 7, s. 355.

23 Şener, "Cenaze", **DİA**, c. 7, s. 355.

24 Karaman, **a.g.e.**, s. 30.

25 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 25-26; Tirmizî, Cenaiz 21.

26 Karaman, **a.g.e.**, s. 34.

27 İbn Mâce, Cenâiz, 9; Ahmed b. Hanbel, 6/228.

28 Hâkim, **el-Müstedrek**, c: 3, s. 179, hadis no: 4769.

29 Nesâî, Cenâiz, 3.